

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgra Amadeusza Urbanika pod tytułem „Polityka etniczna w III Rzeczypospolitej w ocenie liderów mniejszości ukraińskiej” (Szczecin 2018, ss. 385), napisanej pod kierunkiem prof. US dra hab. Andrzeja Wojtaszaka na Wydziale Humanistycznym w Instytucie Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego

(1) Temat, przedmiot, cele i metody pracy

Problematyka statusu epistemologicznego pojęcia mniejszości i etniczności oraz regulacji prawnych dotyczących ochrony jej praw i gwarancji wolności były przedmiotem szerszych zainteresowań zarówno specjalistów różnych dziedzin i dyscyplin naukowych, jak i przedstawicieli tych mniejszości i mediów. Natomiast – co podkreśla Autor recenzowanej rozprawy doktorskiej – tematyka *codziennego funkcjonowania poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, z uwzględnieniem opinii tychże, już nie* (strona 7). Była to jedna z zasadniczych przyczyn podjęcia przez niego badań, które w centrum zainteresowania postawiły politykę etniczną państwa polskiego w latach 1989-2015 w ocenie liderów mniejszości ukraińskiej, zorganizowanych głównie w Związku Ukraińców w Polsce. Osadzony w taki sposób obszar badań jest stosunkowo rzadko eksplorowany przez badaczy, dlatego z tym większą przyjemnością przyjąłem możliwość recenzowania niniejszej pracy i tą drogą chciałem pogratulować wyborowi takiego właśnie tematu pracy doktorskiej, a także podziękować za to zarówno Autorowi, jak i promotorowi.

Z zakreślonego w taki sposób tematu i przedmiotu badań wyłania nam się również jego cel. Głównym celem niniejszej pracy według jej Autora jest *określenie sposobu oceniania polityki etnicznej w III Rzeczypospolitej przez przedstawicieli tejże mniejszości, oraz ukazanie wpływu uregulowań ustrojowo-*

prawnych na odbiór działań państwa polskiego w tym obszarze jego funkcjonowania (strona 7, powtórzenie na stronie 34). W tak sformułowanym celu dysertacji ujawnia się problem niezmiernie istotny współcześnie, zarówno dla podnoszenia poziomu dyskursu publicznego w demokratycznym i obywatelskim państwie prawnym, jak i statusu racji aksjologicznych, etycznych, estetycznych i pragmatycznych, stojących za kształtowaniem się określonego obrazu rzeczywistości i tym samym miejsca i roli, jakie zajmują w tym procesie mniejszości narodowe i etniczne. Od jakości tego dyskursu zależeć będzie bowiem nie tylko ogólny obraz najbliższego świata, jakim będą dysponowali ich odbiorcy, ale w szczególności profil opinii publicznej, ukształtowany na jego podstawie. Skumulowany wpływ dyskursu ukierunkowanego zarówno na mniejszości narodowe i etniczne, jak i politykę etniczną państwa jest znaczący nie tylko w obszarze kształtowania charakteru i cech opinii oraz ocen społecznych, prezentowanych w odniesieniu do konkretnych kwestii, lecz wydaje się również niemniej znaczący w dziedzinie kształtowania się innych i bardziej uniwersalnych wartości, norm i racji społecznych oraz dyspozycji do odpowiedniego zachowania się i postawy (m.in. równości, solidarności, tolerancji czy wolności).

W temacie pracy doktorskiej zawarto przedmiot badań, którym jest przede wszystkim polityka etniczna prowadzona przez III Rzeczpospolitą, zoperacjonalizowany niedookreśloną z perspektywy poznawczej kategorią <oceny> tej polityki przez liderów mniejszości ukraińskiej. Tym samym wyznaczono także zasięg terytorialny badań, który obejmuje obszar współczesnej Polski. Natomiast cezurę rozważań ustalono na lata 1989-2015, czyli od momentu rozpoczęcia transformacji systemowej Polski – której zasadniczym komponentem była nowa regulacja kwestii ustrojowo-politycznej, w tym dotyczącej mniejszości narodowych i etnicznych – do chwili upływu 10-letniego okresu obowiązywania ustawy o mniejszościach narodowych

i etnicznych oraz o języku regionalnym, przyjętej w 2005 roku (strona 7). Co do literalnego sformułowania tematu pracy, to należy się zastanowić, czy nie powinien on wyglądać następująco: „Polityka etniczna w III Rzeczypospolitej w ocenie liderów mniejszości ukraińskiej”. Chodzi przecież o pojęcie dotyczące ustroju Polski, czyli republiki, a więc Rzeczypospolitej.

Autor dysertacji pragnie znaleźć odpowiedź na dwa zasadnicze pytania badawcze, a mianowicie:

1. *W jaki sposób polityka etniczna w III Rzeczypospolitej jest oceniana przez przedstawicieli organizacji zrzeszających mniejszość ukraińską? oraz*

2. *Jaki wpływ na sposób oceniania współczesnej polskiej polityki etnicznej przez przedstawicieli organizacji zrzeszających mniejszość ukraińską miało wejście w życie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym? (strony 34-35).*

W związku z powyższym Autor przyjął również dwie hipotezy główne:

1. *Sposób oceniania polityki etnicznej w III Rzeczypospolitej przez przedstawicieli organizacji zrzeszających mniejszość ukraińską ma charakter zróżnicowany i jest uzależniony od etapu polityki etnicznej, który podlega ocenie.*

2. *Wejście w życie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym za sprawą upodmiotowienia mniejszości narodowych w systemie polityczno-prawnym III Rzeczypospolitej przyczyniło się do zmiany sposobu oceniania współczesnej polskiej polityki etnicznej przez przedstawicieli organizacji zrzeszających mniejszość ukraińską (strony 36-37).*

W drugiej hipotezie Autor zawarł również swoistą konkluzję swoich badań w postaci odniesienia do czynnika, który spowodował zmianę sposobu oceniania polityki etnicznej przez przedstawicieli mniejszości ukraińskiej. Tym czynnikiem było bowiem zjawisko, które określono w pracy jako

„upodmiotowienie mniejszości narodowych w systemie polityczno-prawnym III Rzeczypospolitej” (strona 36).

Praca z założenia jest monotematyczna i zawiera poza warstwą opisowo-analityczną i eksplanacyjną również wyniki autorskich badań empirycznych, opierających się na ankiecie i wywiadach z przedstawicielami mniejszości ukraińskiej w Polsce oraz próby krytycznego i syntetycznego ujęcia ich opinii oraz ocen. Z punktu widzenia poznawczego dysertacja ma niewątpliwie charakter politologiczny, aczkolwiek z konieczności obejmuje zainteresowaniem również zagadnienia wchodzące w obszar innych dziedzin i dyscyplin nauki, między innymi historii, w tym historii społecznej i politycznej, a także prawa, antropologii kulturowej i etnologii, kulturoznawstwa czy socjologii.

W procesie badawczym Autor wykorzystał wiele metod i technik, w tym: analizy systemowej, instytucjonalno-prawną, porównawczą, analizy treści, decyzyjną, sondażu diagnostycznego, wywiadu (s. 37-40).

(2) Struktura i zawartość pracy

Praca o objętości 385 stron maszynopisu składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, aneksu (zawierającego kwestionariusz wywiadu – składającego się z 56 pytań – wykorzystanego w badaniach opinii liderów mniejszości ukraińskiej w Polsce na temat polityki etnicznej w III Rzeczypospolitej) oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Ponad 80% zawartości dysertacji składa się na część merytoryczną (310 stron). Rozważania pod względem treściowym mają charakter problemowo-metodologiczny (rozdział I), problemowo-chronologiczny i empiryczny (rozdział 2) oraz problemowo-empiryczny (rozdziały 3 i 4). W procesie badawczym posługiwano się wieloma sposobami narracji naukowej, korzystając między innymi z analizy, deskrypcji, interpretacji, krytyki, porównania, indukcji, dedukcji czy syntezy.

W pierwszym rozdziale („Polityka etniczna jako przedmiot badań naukowych”) Autor wyjaśnia podstawowe terminy i kategorie badawcze, jakimi się posługuje w pracy, przedstawia metodologiczne aspekty swoich badań, źródła i charakter materiału badawczego oraz wyjaśnia organizację i przebieg badań nad opiniami przedstawicieli organizacji zrzeszających mniejszość ukraińską w Polsce. Ta część pracy ma charakter głównie metodologiczny, deskryptywny, częściowo porównawczy i syntetyczny. Rozdział ma 39 stron.

W drugim rozdziale („Organizacje zrzeszające mniejszość ukraińską w Polsce a zagadnienia polityki etnicznej”) skupiono się na charakterystyce organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce, omówieniu rozwiązań prawno-systemowych, które umożliwiają artykulację potrzeb i wyrażanie oczekiwań mniejszości ukraińskiej, a także przedstawieniu relacji ukraińsko-łemkowskich i wskazaniu ich znaczenia w procesie efektywnej realizacji interesów obu mniejszości oraz sposobów rozumienia przez liderów organizacji mniejszości ukraińskiej zagadnień polityki etnicznej, prowadzonej w Polsce. Rozdział ten ma charakter deskryptywny i częściowo analityczno-syntetyczny, empiryczny oraz porównawczy. Liczy aż 129 stron i jest najobszerniejszym rozdziałem pracy (obejmuje prawie 42% części merytorycznej dysertacji).

Rozdział trzeci („Polityka etniczna w Polsce w latach 1989-2005 w opiniach o niej przedstawicieli mniejszości ukraińskiej”) zawiera rozważania nad determinantami polskiej polityki etnicznej (w kolejności: ustrojowymi, ideologicznymi, politycznymi, geopolitycznymi, prawnymi, demograficznymi, geograficznymi, historycznymi), podmiotami i sposobami realizacji głównych założeń tej polityki oraz przedstawia tok prac nad projektem ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także bilans polskiej polityki etnicznej prowadzonej w latach 1989-2005 wraz z opiniami i ocenami przedstawicieli mniejszości ukraińskiej. Ta część pracy ma charakter zarówno deskryptywny, jak analityczno-porównawczy oraz

empiryczny. Rozdział liczy 69 stron i jest trzecim pod względem objętości rozdziałem pracy.

W rozdziale czwartym („Przedstawiciele mniejszości ukraińskiej wobec współczesnej polskiej polityki etnicznej lat 2005-2015”) scharakteryzowano rozwiązania przyjęte w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 2005 roku oraz odniesiono się do kwestii podmiotowości organizacji mniejszości narodowych i etnicznych zarówno przed wejściem w życie powyższej ustawy (s. 255-258), jak i po jej wejściu (s. 258-262), a także omówiono doświadczenia Polski i siedmiu państw-sąsiadów Polski (w kolejności: Białoruś, Czechy, Litwa, Niemcy, Rosja, Słowacja, Ukraina) w dziedzinie polityki etnicznej oraz przedstawiono bilans polskiej polityki etnicznej prowadzonej w okresie 2005-2015 i jej ocenę dokonaną przez przedstawicieli mniejszości ukraińskiej. Rozdział ma charakter zarówno deskryptywny, jak i analityczno-porównawczy oraz interpretacyjno-krytyczny i empiryczny. Liczy 73 strony i jest drugim pod względem objętości rozdziałem pracy.

Obszerną bibliografię podzielono na źródła (w tym w kolejności: akty prawa międzynarodowego, akty normatywne Rzeczypospolitej Polskiej, dokumenty Sejmu i Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu oraz Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, raporty dotyczące sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Polsce, dokumenty związane z realizacją przez Polskę postanowień Konwencji Ramowej Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych oraz Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych), opracowania (w tym opracowania źródeł, monografie, części prac zbiorowych, artykuły w czasopismach naukowych) oraz strony internetowe.

(3) Uwagi

W ramach uwag ogólnych, dotyczących głównie redakcji tekstu dysertacji, warto zauważyć, iż Autor w tak obszernej objętościowo pracy przyjął zasadę ciągłości numerowania przypisów u dołu strony.

W odniesieniu do treści poszczególnych fragmentów pracy pozwolę sobie zwrócić uwagę na pewne, być może drobne, elementy.

W „Spisie treści” w rozdziale II pracy (strona 3) błędnie zapisano wyrażenie „Stopień” (podrozdział 5.2. – błąd ten powtórzono na stronie 167) oraz „wpływ” (podrozdział 5.3. – błąd ten również powtórzono na stronie 175). Wydaje się także, że prawidłowy zapis tematu podrozdziału 5.3. powinien wyglądać następująco: „Relacje ukraińsko-łemkowskie i ich wpływ na skuteczność działania organizacji tych mniejszości”. Podobne zastrzeżenie można sformułować w stosunku do zapisu tematu rozdziału III pracy, który mógłby wyglądać następująco: „Polityka etniczna w Polsce w latach 1989-2005 w opinii przedstawicieli mniejszości ukraińskiej” (strona 3). W podrozdziale 3. rozdziału III (strona 4) wyrażenie „Ustawą” powinno być zapisane z małej litery – uwaga ta dotyczy także podrozdziałów 3.3. i 3.4 tego rozdziału oraz podrozdziałów 2., 2.1, 2.2. i 4. w rozdziale IV (strona 5). Ponadto proponuję w podrozdziale 3.8. rozdziału IV zapis „Polityka etniczna Rzeczypospolitej Polskiej”. Wydaje się również, iż temat podrozdziału 5. tego rozdziału można sformułować następująco: „Ocena ustawodawstwa dotyczącego mniejszości narodowych i etnicznych oraz współczesnej polskiej polityki etnicznej przez przedstawicieli mniejszości ukraińskiej”. Stąd też temat podrozdziału 5.1. jest wówczas sformułowany prawidłowo: „Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym”, natomiast temat podrozdziału 5.2. można zapisać w taki sposób: „Polska polityka etniczna w latach 2005-2015” – chodzi przecież o ocenę obu tych kwestii przez przedstawicieli mniejszości ukraińskiej.

Ostatnie zdanie wstępu do pracy wymaga korekty stylistycznej.

W zdaniu drugim rozdziału I proponuję usunąć powtórzenie wyrażenia „zostają” (strona 10). Partykuła „Ponad to” zdania trzeciego powinna być zapisana razem: „Ponadto” (podobnie na przykład w wierszu 11 od góry na stronie 224 czy w wierszu 5 od dołu na stronie 229).

Korekty stylistycznej wymaga zdanie, które znajduje się w 11 wierszu od góry na stronie 15. Podobnie w wierszu 14 od góry na stronie 16. Zamiast „funkcjonuję” powinno być „funkcjonuje” (wiersz 15 od dołu na stronie 16). Przecinek przed wyrażeniem „oraz” (wiersze 11 i 12 od góry na stronie 17) wydaje się zbędny. W wielu miejscach pracy interpunkcja powinna zostać poprawiona.

Pragnę również zwrócić uwagę, iż w licznych przypisach (na przykład: 2, 3, 5, 8, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20) brakuje spacji pomiędzy sygnaturką strony i jej numerem (numerami).

Autor stosując cytaty zaznacza jego treść znakiem cudzysłów, niemniej w ramach tego samego cytatu stosuje również ten sam znak do oznaczania innych wyrażen i pojęć, co powoduje, że tak zapisany cytat nie jest zbyt wyraźny dla czytelnika (na przykład wiersze od 11 do 19 od góry na stronie 15).

Dziwnie brzmi fraza „typologię rozwiązań” (wiersz 14 od góry na stronie 17). Zamiast „Marzena” powinno być „Marzenna” (wiersz 3 od góry na stronie 18 i wiersz 2 od dołu na stronie 40). W wierszu 15 od dołu na stronie 23 zamiast „Wskazuję” powinno być „Wskazuje”. Niefortunne wydaje się sformułowanie: „Po nawet pobieżnej...” (wiersz 13 od dołu na stronie 24). Podobnie w zdaniu: „Trzon zagadnienia <mniejszości narodowych i etnicznych> stanowi pojęcie...” (wiersze 3 i 4 od góry na stronie 27). Dalej w wierszach 9 i 10 na tej stronie: „dominował w definiowaniu ich nurt...”. Dwuznacznie może być odczytana fraza

„cechy zbiorcze danej grupy ludzi...” (wiersz 10 od dołu na stronie 39). Uzupełnienia wymaga następujący fragment zdania: „Niżej przytoczone wyniki (?) pozwalają określić...” (wiersze 11-12 od góry na stronie 161). Sformułowanie „a aż...” (wiersz 2 od dołu na stronie 173) stylistycznie nie brzmi najlepiej. Podobnie z frazami: „wyniki stanowią ocenę...” (wiersze 6-5 od dołu na stronie 175), „został oddany w ocenę...” (wiersze 12-13 od góry na stronie 178), „nastąpiła głębokiemu przewartościowaniu...” (wiersz 12 od dołu na stronie 181), „powołany miał zostać...” (wiersz 11 od dołu na stronie 216), „z zgłoszonymi...” (wiersz 4 od dołu na stronie 225) oraz „wpływ na działaniach państwa...” (wiersz 3 od dołu na stronie 235).

Czy Autor nie zalicza prasy do rodzaju mediów, co wynika ze sformułowania: „Współczesna rola mediów i prasy...”? (wiersz 2 od dołu na stronie 135). Ponadto, skoro omawia w podrozdziale 3.3. rozdziału II poza aktywnością prasowo-wydawniczą mniejszości ukraińskiej w Polsce także miejsce i rolę mediów elektronicznych, w szczególności radiofonii i telewizji publicznej, w procesie wyrażania swojej tożsamości przez mniejszość ukraińską (strony 137-138 i 140-146), to czy tytuł tegoż podrozdziału nie powinien zostać sformułowany z ujęciem tych trzech rodzajów mediów? A więc nie tylko prasa, jak to jest obecnie, lecz prasa, radiofonia i telewizja (strona 135).

Autor stosuje niejednolity sposób zapisu tytułu opracowania, na przykład na stronie 22 mamy „*Słownika socjologicznego*”, natomiast na stronie 27 „*Słownika Socjologicznego*”. Podobnie w odniesieniu do wyrażenia „ustawa” – zapisane w środku zdania bądź z małej litery (na przykład w wierszu 10 od dołu na stronie 223), bądź z dużej litery (na przykład w wierszu 6 od dołu na stronie 226). W niektórych przypisach (na przykład: 132, 133, 134, 136, 139, 140, 141, 142) powtórzenia imienia i nazwiska autora zbyteczne – można stosować przecież odpowiedni skrót: „idem” bądź „eadem”. Powtórzenie treści przypisu w następującym po nim przypisie zbędne – można wykorzystać skrót na

przykład „Ibidem” lub „Tamże” (zobacz przypis 731 na stronie 212). Błędnie zapisano numer tabeli 33 na stronie 242 – powinno być 34. Kwestia ta dotyczy następnych tabel, począwszy od tabeli 34 na stronie 242 aż do tabeli 48 na stronie 298 (prawidłowa numeracja od tabeli 50 na stronie 312). Brakuje w pracy spisu tabel (których jest aż 57) i wykresów (14).

Warto zastanowić się również nad tym, czy Autor używa metody wywiadu socjologicznego, czy techniki wywiadu, a przede wszystkim sondażu diagnostycznego, skoro kwestionariusz wywiadu (raczej ankiety) rozesłano wyłonionym przez Autora 29 liderom Związku Ukraińców w Polsce (strona 48). Ponadto, w wielu pytaniach o charakterze wartościującym i oceniającym kwestionariusza Autor wykorzystał typową dla sondażu i ankiety pięciostopniową skalę Likerta (pytania: 8, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56).

Najobszerniejsza część pracy, czyli rozdział II mógłby z powodzeniem zostać podzielony przynajmniej na dwa rozdziały, z których jeden zawierałby na przykład obecne podrozdziały 1-2, a drugi – podrozdziały 3-5. Natomiast podrozdział 3 w rozdziale IV z punktu widzenia przedmiotu i celu dysertacji wydaje się zbędny, dotyczy on bowiem głównie doświadczeń sąsiadów Polski w dziedzinie ich polityki etnicznej.

(4) Konkluzja

Dysertacja mgra Amadeusza Urbanika jest napisana językiem jasnym i komunikatywnym. Pomimo powyższych uwag nie występuje bowiem w niej zbyt wiele miejsc, co do których można zgłaszać roszczenia wobec stylu narracji czy prawidłowości wnioskowania.

Warto podkreślić zastosowanie i rozwinięcie przez Autora w analizie działalności mniejszości ukraińskiej w Polsce politologicznej kategorii „grupa interesu politycznego” (s. 100-108).

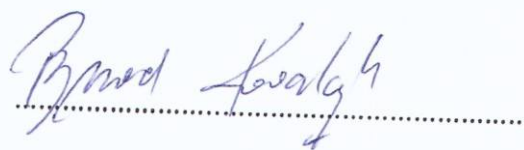
Nie ulega wątpliwości, iż Autor dysertacji poruszył zagadnienia ważne z punktu widzenia zarówno teorii etniczności i polityki etnicznej, jak i jej praktycznych konsekwencji w odniesieniu do zorganizowanej mniejszości ukraińskiej. W swoich badaniach podniósł bowiem nie tylko stosunkowo szeroką problematykę, która poza odniesieniami teoretycznymi i związanymi z historią mniejszości ukraińskiej obejmowała także charakterystykę swoistego systemu polskiej polityki etnicznej, ale również przedstawił względnie głęboką analizę i ocenę jej poszczególnych elementów i specyficznych uwarunkowań, którą oparł na własnych badaniach, umożliwiającym sformułowanie poprawnej syntezy teoriopoznawczej. Właśnie ta część pracy doktorskiej stanowi o znaczącym wkładzie Autora do nauk o polityce i zasługuje na uznanie.

W procedurze badawczej Autor dokonał dużego wysiłku w dziedzinie zebrania i opracowania szeregu źródeł i danych, które wykorzystał w żmudnym procesie dookreślenia statusu podmiotowego organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce jako ważnego fragmentu systemu polityki etnicznej. W trakcie swoich dociekań poznawczych wykazał się naukową sprawnością w porządkowaniu badanego materiału według klucza przedmiotowo-metodologicznego oraz samodzielnością myślenia i znaczną wiedzą, która polegała nie tylko na znajomości szeregu materiałów i opracowań, lecz także na umiejętnym zastosowaniu i wykorzystaniu różnych technik i metod badawczych. Tym samym wniósł cenny osobisty wkład w lepsze poznanie badanej problematyki. Przedstawione w pracy wyniki studiów mają bowiem stosunkowo duży walor nie tylko porządkujący, lecz także poznawczy i świadczą o dobrym przygotowaniu ich Autora do samodzielnego prowadzenia badań

z wykorzystaniem różnych źródeł i materiałów oraz metod i technik pracy naukowej.

W konsekwencji rozprawa mgra Amadeusza Urbanika pod tytułem „Polityka etniczna w III Rzeczypospolitej w ocenie liderów mniejszości ukraińskiej” poszerzając dotychczasową wiedzę w zakresie wybranym do badań, wnosi do niej nie tylko szereg nowych wniosków i punktów widzenia oraz ustaleń faktograficznych, lecz także liczne interesujące argumenty, oceny, opinie, interpretacje. Autor umiejętnie korzystał z różnorodnych źródeł i literatury przedmiotu oraz metod i technik badawczych, a także stosunkowo sprawnie posługiwał się terminologią naukową. Dlatego uważam, że rozprawa ta spełnia wymogi merytoryczne stawiane pracom doktorskim i stanowi podstawę dopuszczenia jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 2018-10-29

prof. zw. dr hab. Ryszard Kowalczyk